

Calitatea educației romilor: între analize și perspective comune
Priorități

Conceptul de educație a fost definit este complex, nu cuprinde numai educația formală / școlară, ci și educația non-formală (cursuri de formare pentru adulți, educația pe tot parcursul vieții, educația pentru cetățenie democratică, educația civică) și educația informală (în familie, în comunitate, prin mass-media, instituții de cultură).

Acest document este realizat pe baza dezbaterilor organizate în cadrul conferinței „Calitatea educației romilor din România: între analize și perspective comune”, organizată în data de 11 iunie 2009 la Palatul Parlamentului României. La acest eveniment au participat aproximativ 100 de reprezentanți ai organizațiilor de romi, profesori romi, mediatori școlari romi, părinți romi, reprezentanți ai instituțiilor. Lucrările conferinței s-au desfășurat în 8 grupuri de lucru: calitate și performanță în educație; participare școlară și abandon; segregare și desegregare; participarea familiei și a comunității în procesul de educație; resursele umane din învățământ, incluziune etno-educatională; servicii sociale pentru copii și finanțarea unităților de învățământ; educația pe întreg parcursul vieții. Cu toate că temele au fost bine delimitate de moderatori, pe parcursul discuțiilor au fost expuse, în diverse ateliere, probleme similare întâlnite de reprezentanții societății civile române în teritoriu, creându-se, astfel, suprapuneri de teme. Astfel, s-a vorbit despre curricula școlară, despre formarea inițială și continuă a cadrelor didactice, despre relația dintre școală și biserică în comunitățile de romi, despre mariajele timpurii și participarea copiilor romi la activitățile economice în gospodărie, despre absentismul și abandonul școlar în comunitățile de romi, despre instituțiile culturale ale romilor etc. În acest context, pentru prezentul raport al conferinței, considerăm utilă structurarea concluziilor dezbaterilor pe problemele discutate, nu pe ateliere de lucru.

I. Incluziunea etno-educatională și promovarea educației interculturale

Dezbaterile au pornit de la clarificarea unor concepte relevante pentru subiectul de discuție (diversitate, alteritate, multiculturalism, interculturalitate) și de la prezentarea celor 4 piloni ai educației așa cum sunt aceștia definiți în documentele UNESCO, cu accent pe acela referitor la cunoașterea și respectul pentru alteritate și la formarea în vederea conviețuirii diverselor grupuri: „să învățăm să conviețuim”. În acest sens, educația de calitate include relevanța etnică a educației, prezența plenară a diversității în școală și în societate în general. Acceptarea și promovarea diversității nu trebuie să se realizeze pe baza toleranței, ci pe baza cunoașterii. Contextul local în educație este fundamental și a ține cont de acesta înseamnă a include valorile culturii române în școală și nu numai.

În spiritul aceleiași viziuni, a fost definit conceptul de incluziune etno-educatională: diversitatea culturală în educație presupune prezentarea, cultivarea, afirmarea și promovarea alterității în toate segmentele educației, formală, non-formală și informală, în scopul cunoașterii și înțelegerii dintre diferitele

grupuri etnice, al cooperării și îmbunătățirii tuturor tipurilor de relații, profesionale și personale, dezvoltate în societate. O politică educațională a promovării diversității culturale se bazează pe un curriculum școlar decolonizant cultural, pe dezvoltarea de abilități de percepție a alterității în toate ramurile învățării: a fi, a ști și a face. O asemenea perspectivă în educația școlară presupune personalizarea cunoașterii, adaptarea universalităților la valorile și normele locale, valorificarea plenară și profundă a experiențelor fiecărui elev în calitate sa recunoscută și valorizată de membru al unui grup etnic. Practica vieții cotidiene a fiecărui elev în cadrul grupului său etnic devine un element de bază în metodologia formativă, educația răspunzând astfel direct și activ nevoilor culturale individuale ale elevului, adaptându-se memoriei culturale cu care este acesta înzestrat prin apartenența la o anumite identitate grupală.

Sistemul educațional românesc este monocultural. Școala nu ține seama de specificul cultural al comunității de origine a elevilor, nu oferă minorităților posibilitatea de a se regăsi în conținutul cursurilor, nu promovează diversitatea și multiculturalismul, iar atunci când o face, o face inegal și imprecis. Istoria și cultura comunității romi lipsesc din programele școlare pentru cursurile obligatorii, la fel ca și referințele la rolul etnicilor romi în configurarea societății românești timpurii sau moderne.

Formarea inițială a cadrelor didactice, în special a profesorilor, nu include elemente de interculturalitate și de acceptare a diversității culturale, iar formarea continuă este, de multe ori, insuficientă pentru a corecta această carență. Chiar și atunci când cadrele didactice sunt bine intenționate, absența unei pregătiri în domeniu face ca aspectele de interculturalitate și diversitate abordate să fie improvizate, incorecte și ineficiente.

Învățământul monocultural nu răspunde nevoilor identitare ale elevilor minoritari. Școala este percepută în numeroase comunități romi ca un instrument de asimilare etnică. În plus, elevii romi găsesc uneori în școală un mediu nefamiliar și potențial ostil.

Un copil fara identitate etnică va fi un adult cu probleme de integrare sociala.

Toate aceste elemente contribuie la participare școlară redusă, absenteism ridicat și abandon școlar.

Promovarea interculturalității și diversității reprezintă un obiectiv esențial pentru a îmbunătăți accesul elevilor romi la o educație de calitate.

Obiective specifice:

1. Includerea interculturalității și diversității în formarea inițială și menținerea sa în formarea continuă a cadrelor didactice.
2. Includerea unor elemente de istorie, și cultură romă în curriculumul școlar preuniversitar și universitar mai ales facultăților cu profil socio – uman.

3. Includerea diversității în Legea Învățământului, pentru a conferi mai multă greutate juridică principiului.
4. Incluziunea etno-educatională în toate formele de educație: formală (la toate nivelele de abordare a educației școlare: curriculum-ul școlar, metodele de predare-învățare, activitățile extrașcolare, formarea inițială și continuă a cadrelor didactice etc.), non-formală (cursuri de formare pentru adulți, educația pe tot parcursul vieții, educația pentru cetățenie democratică, educația civică) și educația informală (în familie, în comunitate, prin mass-media, instituții de cultură).
5. Înființarea de instituții de reprezentare și formare identitară ale romilor (centre culturale, case memoriale, muzee, biblioteci, teatre, ziare / reviste în limba romani și bilingve, posturi de radio și televiziune etc.)

II. Îmbunătățirea participării școlare a elevilor romi

Neînscriserea la școală, abandonul, frecvența redusă și eșecul școlar sunt câteva din problemele legate de accesul la educație formală al copiilor și tinerilor romi. La originea participării școlare reduse a copiilor și tinerilor romi stă un complex de factori economici, instituționali și culturali incluzând sărăcia, absența unor programe de sprijinire financiară a copiilor proveniți din medii defavorizate, acestea conducând la lipsa resurselor materiale de susținere a copilului în școală, segregarea etnică în unele școli, modelul educațional școlar monocultural, neadaptat nevoilor culturale ale copiilor romi, neîncrederea părinților în instituția școlară resimțită ca un spațiu străin, în care copilul rom este discriminat și care conduce la aculturație / pierderea identității etnice, mobilitatea cadrelor didactice, curricula foarte încărcată, discriminarea din școală, rasismul unor cadre didactice, metodele neparticipative de predare și performanțele nesatisfăcătoare ale unei părți din resursele umane pentru romi, mariajele timpurii, asumarea statutului de adult și a obligațiilor care decurg din acesta de către unii romi încă din perioada adolescenței, necunoașterea drepturilor și lipsa de participare a părinților în procesul de decizie la nivelul școlii. Parcursul școlar este, de asemenea, influențat de nefrecventarea unor instituții de educație preșcolară (creșe, grădinițe, cămine) și lipsa abilității cadrelor didactice de a valorifica diferențele culturale în managementul clasei. Accesul la educație de calitate presupune depășirea tuturor acestor obstacole.

Obiective specifice:

1. Înființarea unei Comisii Ministeriale pentru Romi în cadrul Ministerului Educației, Cercetării și Inovării (MECI) cu următoarele atribuții:
 - a. Evaluarea legislației cu privire la egalitatea de șanse în sistemul de educație;
 - b. Analiza politicilor educaționale în vigoare și a rezultatelor acestora, în vederea îmbunătățirii, completării și revizuirii principiilor, metodelor, obiectivelor și direcțiilor de acțiune care au stat la baza acestor politici. Elaborarea, împreună cu

societatea civilă romă, a unor măsuri concrete care să urmărească accesul etnicilor romi la o educație de calitate;

- c. Monitorizarea aplicării legislației și politicilor MECI adresate romilor în teritoriu.
2. Încurajarea părinților romi în direcția participării copiilor lor la școală:
- a. Informarea periodică a părinților romi cu privire la situația școlară a copiilor, prin metode alternative, altele decât sedintele publice cu părinții;
 - b. Instituirea unor vizite de către cadrele didactice și mediatorii școlari la domiciliul elevilor romi și purtarea de discuții cu părinții și persoanele cu autoritate din interiorul comunității;
 - c. Includerea parintilor romi in activitati educationale scolare si extrascolare, alaturi de copii;
 - d. Introducerea unui curs de istorie orală în curriculum-ul la decizia școlii;
 - e. Invitarea reprezentanților familiei (mame, bunici etc.) să prezinte elemente de cultură rromani elevilor romi și neromi;
 - f. Adaptarea școlii la cerințele pieței muncii;
 - g. Desfășurarea de cursuri de tip școala mamelor;
 - h. Campanii în comunități de rromi în favoarea participării copiilor la educația școlară;
 - i. Consilierea părinților;
 - j. Organizarea de cursuri de alfabetizare pentru părinți;
 - k. Introducerea părinților în cadrul unor organizatii locale unde să facă voluntariat (ca activitate în folosul comunității, pentru a beneficia de O.G. 416 referitor la venitul minim garantat), pentru a învăța despre importanta educației școlare și pentru a avea acces la modele, în ideea de a proiecta copiilor lor un viitor școlar care să le permită lucrul într-un mediu organizat și renunțarea la dependența de venitul minim garantat. Dacă participa la activitățile școlii, ajută școala sau participa împreună cu copilul la activități școlare și extrascolare, orele de lucru să li se considere activități în favoarea comunității, pentru a primi ajutorul social.
3. Participarea activă a părinților romi în procesul de decizie din școală:
- a. Implicarea directă și permanentă a părinților în luarea deciziilor în școală, inclusiv în ceea ce privește oferta de cursuri opționale din curriculum-ul la decizia școlii;

- b. Transformarea comitetelor de părinți din foruri consultative în foruri cu putere de decizie în cadrul Consiliului de Administrație al unităților de învățământ;
- c. Crearea de structuri locale ale părinților romi – asociații ale părinților romi / comitete ale părinților romi – ale căror reprezentanți să facă parte din consiliile de administrație ale școlilor;
- d. Crearea unui parteneriat dintre cadrele didactice rromice și părinții romi pentru îmbunătățirea participării și performanțelor școlare ale copiilor rromici;
- e. Includerea tuturor parintilor romi in procesul decizional al scolii, in vederea implicarii directe in educatie, și in alt mod decat comitetele de parinti;
- f. Reprezentarea părinților romi în comitetele de părinți proporțională cu structura etnică a populației școlare.

III. Accesul copiilor romi la educație timpurie de calitate

Educația timpurie contribuie la o dezvoltare cognitivă, emoțională și socială adecvată a copilului. Instituțiile educaționale preșcolare (creșă, grădiniță) facilitează achiziționarea de abilități și competențe care, la rândul lor, permit o integrare armonioasă în ciclul primar. De asemenea, educația timpurie de calitate se traduce în stimă de sine, gestionare corectă a emoțiilor, înțelegere și asumare a identității colective și cultivare a talentelor și competențelor native. În România, educația timpurie se confruntă cu numeroase probleme structurale: creșele și grădinițele sunt în subordinea consiliilor locale, iar acestea le subfinanțează; nu există o autoritate care să asigure comunicarea eficientă între autoritățile locale finanțatoare și Ministerul Educației, care coordonează metodologic instituțiile școlare și preșcolare; infrastructura nu este modernizată, iar cererea de locuri excede mult oferta. Accesul copiilor romi la educația timpurie este îngreunat de inexistența unor asemenea instituții în proximitatea comunității (mai ales în mediul rural), de costurile asociate înscrierii și frecventării creșelor și grădinițelor (cca. 200-250 lei/luna), absența unor cadre didactice formate în spiritul interculturalității și existența unei curricule monoculturale, neadaptate la nevoile și așteptările copiilor romi și familiilor acestora.

Obiective specifice:

1. Creșterea accesului copiilor romi la educație timpurie
 - a. Eliminarea barierelor economice: educația timpurie să fie oferită în mod gratuit, familiile cu probleme să beneficieze de asistență și susținere pentru achiziționarea de rechizite, îmbrăcăminte, hrană și transport;

- b. Măsuri afirmative care să asigure locuri speciale și acces gratuit pentru copiii romi la creșe și grădinițe, în contextul unor locuri limitate;
 - c. Campanii de informare a părinților romi cu privire la beneficiile frecventării instituțiilor de educație timpurie și facilitățile instituționale aferente;
 - d. Crearea de forme de educație timpurie accelerată, pe modelul grădinițelor estivale, dar numai în comunitățile în care copiii vorbesc limba română și unde nu există nici o grădiniță cu program normal sau copiii au ajuns deja la vârsta de înscriere la școală, dar nu au urmat nici o formă de educație preșcolară și numai ca măsură pe termen limitat, care nu trebuie să devină o practică permanentizată;
 - e. Organizarea de grădinițe mobile, care să urmeze comunitățile de romi cu migrație internă sezonieră, pentru a asigura continuitate educației timpurii.
2. Promovarea interculturalității în educația timpurie
- a. Elaborarea unui curriculum care să includă nevoile identitare ale copiilor romi;
 - b. Formarea cadrelor didactice pentru a înțelege și a cultiva diferențele culturale și pentru a se adapta la nevoile culturale specifice ale copiilor romi, prin familiarizarea cu elemente de bază ale culturii romi;
 - c. Înființarea de grupe de grădiniță bilingve în comunități de romi vorbitoare de romani;
 - d. Adoptarea, la nivelul de Ministerul Educației, a unui curriculum preșcolar intercultural, care să includă valorile culturale ale minorităților, și aplicarea acestuia în toate grădinițele din România;
 - e. Introducerea profesiei de asistent educațional pentru învățământul preșcolar în Codul Ocupațiilor din România și instituționalizarea acestei profesii în cadrul Statutului Cadrelor Didactice, ca parte a personalului didactic; introducerea asistentului educațional cu prioritate în grădinițele din comunități mixte din punct de vedere etnic / comunități multietnice.

IV. Desegregarea

Segregarea pe criterii etnice continuă să existe la nivelul școlilor și claselor, având drept consecință participarea inegală a copiilor romi la educație și accesul redus la o educație de calitate. Segregarea se întâlnește în școlile în care romii reprezintă întreaga populație școlară, în școlile cu clase speciale pentru romi și în școlile unde romii au o reprezentare disproporționată față de prezența reală în comunitate. Deși Ministerul Educației a emis un Ordin care interzice segregarea în sistemul educațional, aceasta continuă să

supraviețuiesc datorită discriminării, a prejudecăților sau a inerției. Pentru a justifica segregarea elevilor romi, sunt utilizate diverse pretexte de tipul:

- crearea unor clase destinate copiilor cu „nevoi speciale”;
- crearea unor clase speciale pentru copiii care frecventează cursurile de limba romani;
- plasarea intenționată a copiilor romi în clase separate la solicitarea părinților neromi;

- replicarea segregării rezidențiale în sistemul educațional. Segregarea este de multe ori asociată altor probleme, precum mobilitatea cadrelor didactice, lipsa de motivație a acestora, infrastructura modestă a claselor și accesul restrâns la mijloace de informare (biblioteci, internet, baze de date). Împreună, toți acești factori contribuie la un act educațional neperformant și de utilitate limitată.

Obiective specifice:

1. Introducerea unor articole care să interzică segregarea școlară în Legea învățământului, pentru a da mai multă greutate juridică principiului desegregării;
2. Reducerea claselor speciale nejustificate:
 - a. Reevaluarea criteriilor pentru plasamentul în clase și școli speciale, prin aplicarea unor metode de testare sensibile la diferențe culturale și de socializare;
 - b. Eliminarea claselor speciale pentru elevii care frecventează cursurile de limbă romani (frecventarea acestor cursuri nu presupune organizarea unor clase speciale, pentru că restul cursurilor sunt comune elevilor rromi și nerromi și, pentru cursurile de limbă rromani, se pot aduna elevi din diferite clase, după nivelul de limbă rromani la care se află; mai mult, la cursurile de limba rromani pot participa și, deseori chiar participă, inclusiv elevi nerromi, așadar orice formă de segregare pe acest criteriu este total nejustificată);
 - c. Refuzul plasamentului elevilor romi în clase separate la cererea părinților neromi (practică în contradicție cu cerințele Ordinului de Desegregare al Ministerului).
3. Educație interculturală în școli, în special în cele segregate, desegregate sau aflate în proces de desegregare
 - a. Însoțirea procesului de desegregare de campanii de educație interculturală și creștere a stimei de sine desfășurate în școli;
 - b. Introducerea unor cursuri opționale referitoare la cultura și istoria rromilor și la interculturalitate în curriculum-ul la decizia școlii;

- c. Desfășurarea de activități extrașcolare interculturale și referitoare la cultura și istoria romilor;
 - d. Introducerea educației interculturale în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice și în curricula școlară obligatorie.
4. Monitorizarea procesului de desegregare
- a. Solicitarea, de la ISJ-uri, a unor rapoarte periodice de monitorizare a desegregării școlare;
 - b. Acțiuni de monitorizare alternativă a procesului de desegregare, realizate de către societatea civilă;
5. Conștientizarea opiniei publice cu privire la riscurile și efectele negative pe care le produce segregarea în educația școlară:
- a. Campanie publică prin mass-media scrisă și audio-vizuală;
 - b. Introducerea educației civice antirasiste / pentru democrație în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice și în curricula școlară obligatorie.

V. Promovarea resurselor umane pentru romi din sistemul de educație

Resursele umane pentru romi din sistemul de educație includ inspectori școlari, profesori de limba romani și istoria și tradițiile romilor și mediatori școlari.

În organigrama fiecărui Inspectorat Școlar Județean există un post de inspector care se ocupă de problemele minorităților etnice. Titulatura și fișa postului diferă însă de la un județ la altul. Unii inspectori se ocupă aproape în exclusivitate cu problemele elevilor romi, în vreme ce alții au responsabilități legate de problemele școlare ale tuturor grupurilor etnice din județ. Mai mult, o parte dintre inspectorii pentru romi sunt neromi și nu sunt familiarizați cu comunitățile romi, nu cunosc specificul cultural al etniei și nu au competențe în soluționarea conflictelor, drept urmare eficiența lor rămâne limitată. Rolul inspectorilor pentru romi este de asemenea limitat și de faptul că aceștia sunt încadrați cu jumătate de normă, ceea ce le reduce timpul alocat soluționării problemelor cu care se confruntă comunitatea.

Profesorii de limba romani și de istoria și tradițiile romilor au un rol particular în sistemul de învățământ: dincolo de predarea unei limbii materne romani și a istoriei și culturii romilor, aceștia reprezintă pentru elevii romi un element de identificare cu cultura din care provin, un exemplu de reușită în viață și un potențial susținător / mediator în cazuri de discriminare sau de conflicte interetnice. Eficiența profesorilor de romani este însă subminată, într-un număr semnificativ de cazuri, de pregătirea profesională destul de modestă: Cele mai multe dintre aceste cadre didactice nu sunt profesori de limba romani (cu pregătire universitară de lungă durată, absolvenți ai Facultăților de Limbi și Literaturi Străine sau de

Litere), ci institutori (cu pregătire universitară de scurtă durată, absolvenții ai colegiilor de institutori în regim de învățământ la distanță), așadar nu sunt foarte bine pregătite ca profesori, în special la nivel de metodică, iar formarea lor inițială cuprinde numai 20% pregătire referitoare la limba romani; unii profesori de limbă romani au și rol de mediatori școlari în școlile respective, ceea ce conduce la diminuarea calității actului didactic.

Cu tot acest context nefavorabil, există importante beneficii ale studierii limbii romani și a istoriei și culturii romilor în școală între care cel puțin 3 sunt fundamentale: reconstruirea identității etnice, conservarea limbii materne și dezvoltarea relațiilor între membrii subgroupurilor de romi, vorbitori de dialecte diferite.

Mediatorii școlari reprezintă, de asemenea, o resursă umană utilă, fiindcă au acces nemijlocit la comunitatea pe care o deservește, sunt familiari cu specificul cultural al acesteia și posedă abilități în comunicarea interculturală, însă se confruntă cu diferite obstacole în activitatea lor, între care cele mai importante sunt: nivelul de salarizare extrem de redus; pregătirea profesională redusă a unora dintre mediatorii școlari, unul dintre motivele care îi împiedică să se integreze în sistemul personalului didactic; statutul profesional fragil (directorii de școli pot decide că nu mai este nevoie de mediatorul școlar și îl pot elibera din funcție oricând), atribuțiile încă neclare sau eronate definite (nu au pregătire de mediator, în sensul medierii de conflicte; se consideră, în mod greșit, că mediatorii școlari sunt exclusiv pentru romi și trebuie să lucreze numai cu romii, ca și cum nerromii nu ar avea nici o problemă de comunicare interculturală), ceea ce conduce și la o formare inadecvată (nu au fost pregătiți să lucreze atât cu romii, cât și cu nerromii).

Obiective specifice:

1. Apartenența la etnia romă să devină, dacă nu o condiție a ocupării postului de inspector școlar pentru romi, atunci măcar un avantaj la candidatura pe acest post;
2. Includerea, în cerințele obligatorii pentru ocuparea postului de inspector școlar pentru romi, a cunoașterii limbii romani și culturii romi, abilităților de comunicare interculturală și gestionării de conflicte, în condițiile în care un număr mare de inspectori școlari pentru romi nu dețin informații relevante despre romii cu care trebuie să lucreze;
3. Definirea unei titlaturii unitare pentru inspectorii pentru romi din Inspectoratele Școlare Județene;
4. Revizuirea fișei postului inspectorului școlar pentru romi, în ideea de a fi unitară în toate Inspectoratele Școlare Județene - delimitarea precisă a competențelor și atribuțiilor inspectorilor școlari pentru romi;

5. Încadrarea inspectorilor pentru romi cu normă întreagă, pentru a le stimula financiar efortul, pentru a-i motiva să lucreze eficient și pentru îndeplinirea atribuțiilor acestora în condiții mai bune;
6. Evaluarea internă regulată a inspectorilor pentru romi pe baza unor indicatori bine definiți;
7. Formarea continuă a profesorilor de limba romani și de istoria și tradițiile rromilor, prin organizarea de zile metodice de către Casele Corpului Didactic și Inspectoratele Școlare Județene și prin participarea la comisii metodice de perfecționare;
8. Stabilirea de criterii de calitate bine definite pentru selecția celor care se formează pentru a deveni profesori de limba rromani și de istoria și tradițiile rromilor, precum și creșterea exigențelor în formarea lor profesională inițială;
9. Sindicalizarea cadrelor didactice rrome;
10. Disocierea clară a rolurilor în școală a resurselor umane rrome de tipul profesor, institutor, mediator școlar;
11. Formarea continuă a mediatorilor școlari prin cursuri specifice privind medierea conflictelor, gestionarea conflictelor, drepturile omului, egalitate de gen, interculturalitate, precum și pregătirea lor pentru a lucra atât cu rromii, cât și cu nerromii;
12. Crearea standardului ocupational pentru mediatorul școlar;
13. Largirea încadrării mediatorului școlar în COR, pe trepte de competență și implicit de salarizare, până la studii superioare.

Document elaborat în cadrul conferinței „Calitatea educației rromilor din România: între analize și perspective comune”, organizate de Centrul Rromilor pentru Intervenție Socială și Studii „Romani C.R.I.S.S.” și Centrul Rromilor „Amare Rromentza”